

Nach Holland

De meidagen van 1940 door Duitse ogen

W BOOKS

GERARD GROENEVELD

Inhoud

1	INLEIDING	4
2	DE AANVAL OP DE NOORDELIJKE PROVINCIES	10
3	DE OPMARS NAAR DE GREBBEBERG	34
4	LIMBURG EN NOORD-BRABANT	56
5	DORDRECHT	74
6	VALKENBURG	102
7	ROTTERDAM	118
8	RIJSOORD	140
9	ZEELAND	146
10	SLOT	156
	Illustratieverantwoording	158
	Bronnen en literatuur	159
	Dankwoord	160
	Colofon	160

Inleiding

Het fotootje is niet groter dan 6 bij 9 centimeter. Afgedrukt in zwart-wit en in de loop der jaren zorgde zonlicht al voor een lichte verkleuring. Zo'n veertien Duitse soldaten staan gegroepeerd rond een wegwijzer. Wapens dragen ze niet, sommigen roken ontspannen een sigaret. Kennelijk maken ze een wandeling op een dienstvrije middag en vinden ze hier een gelegenheid voor een groepsfoto. Leuk voor later. Het is nog fris, sommigen dragen hun overjas. De militair rechts heeft zelfs handschoenen aangetrokken. De soldaten zijn afkomstig van een Pionier-eenheid (genie). Dat verradt het zwarte stofstrookje op hun veldmuts, dat als een omgekeerde V rond een kokarde is gestikt. Aan de kleur daarvan is het wapenonderdeel te herkennen. Ook het bovenste richtingbord met de tekst *Pi-Park* is een aanwijzing dat het om geniesoldaten gaat. Zo'n Pionierpark was een grote opslagplaats voor de genie, volgestapeld met materiaal dat de genisten tijdens hun inzet nodig hadden, zoals boten, kabels, hout en gereedschap om noodbruggen te bouwen. De soldaten staan aan de Reichsstrasse 59, hemelsbreed zo'n vijftien kilometer van de grens met Nederland ter hoogte van Roermond. Naar rechts gaat de weg verder naar Odenkirchen en vervolgens over Mönchengladbach naar Holland. Dat staat ook op het onderste richtingbord: *Nach Holland*. De soldaat rechts houdt er zijn rechterwijsvinger bij, alsof hij al een vermoeden had. En gelijk kreeg hij.

Hitler had al op 9 oktober 1939 zijn legerleiding bevel gegeven een aanvalsoorlog in het westen voor te bereiden.¹ Codenaam voor die operatie: *Fall Gelb*. De plannen voor de veldtocht zouden zich de daaropvolgende maanden nog een aantal keren wijzigen. Ook het tijdstip voor de aanval werd herhaaldelijk uitgesteld. In zijn plannen achtte de Führer een schending van Nederlands neutraliteit onvermijdelijk. Nederland moest worden veroverd om de Engelsen geen uitvalsbasis te bieden en het voor de oorlogsindustrie vitale Ruhrgebied te beschermen tegen geallieerde aanvallen. De Duitse aanval op het westen had uiteindelijk plaats in de vroege ochtenduren van 10 mei 1940. Langs de hele Nederlands-Duitse grens trokken zwaarbewapende Duitse troepen het land binnen. Te voet, te paard, in voertuigen, op motoren en in tanks, ja zelfs op de fiets, haastten ze zich om in korte tijd zoveel mogelijk

terrein te winnen. Tegelijkertijd voltrok zich een ongekende, spectaculaire luchtlandingsoperatie midden in de Vesting Holland, bij Rotterdam, in de buurt van Den Haag, bij de Moerdijkbruggen en bij Dordrecht. Vijf dagen hadden de Duitsers nodig om Nederland op de knieën te dwingen, met het bombardement op Rotterdam als buitenproportioneel gewelddadig sluitstuk.

Het verhaal van die traumatische meidagen is al vaker verteld. Dat begon al in juni 1940, toen *De Militaire Spectator* een artikelenreeks over de krijgsverrichtingen publiceerde, opgetekend door de betrokkenen zelf. Sindsdien is het aantal publicaties aangegroeid tot een aanzienlijk reservoir van militaire overzichtsstudies, persoonlijke belevenissen, lokale historie en soms een mengeling van alle drie. Toch wil dit boek via het perspectief van de fotografie nieuwe

vensters openzetten. De beelden die bekend zijn van de meidagen van 1940, zijn voorname-lijk afkomstig uit Duitse bronnen. Slechts uiterst zelden is er aan Nederlandse zijde tijdens de eerste oorlogsdagen gefotografeerd. Dat was voor een groot deel toe te schrijven aan het fotografieverbod dat generaal Winkelman, opperbevelhebber van de Land- en Zeemacht, op 3 mei 1940 uitvaardigde. Hij verbood het fotograferen van militaire onderwerpen als militaire gebouwen, militair materieel, militaire vliegvelden en wagenparken en bivaks.² Wat we kennen aan beelden van de meidagen is dus voor het merendeel te danken aan de fotolust van Duitse soldaten. Maar hoe komt het dat zij op hun veldtochten wel een camera mee mochten nemen en naar believen konden kijken?

Je zou de Duitse militaire foto's uit de Tweede Wereldoorlog grofweg in vier categorieën

¹ Herman Amersfoort en Piet Kamphuis (red.), *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied*. 4e, herziene druk. Amsterdam 2012, p. 127.

² *Oprechte Haarlemsche Courant*, 4 mei 1940, p. 10.

kunnen indelen. In eerste instantie zijn dat de foto's die gemaakt zijn door de *Bildberichter* van de *Propagandakompanien* (PK). Dit waren oorlogsverslaggevers in dienst van de Wehrmacht en *embedded* toegevoegd aan een legeronderdeel, met de opdracht specifieke plaatjes te schieten voor de geïllustreerde Duitse pers. In Nederland trok een handvol van hen tijdens de meidagen met de troepen mee, bijvoorbeeld Leo Leixner, Friedrich Zschäckel, Fasshauer, Fosshag, Schmidt, Jacob of Wiedemann. Het zijn hun foto's die in de meeste publicaties over de meidagen zijn gebruikt. Dat lag voor de hand, want vele daarvan zijn in de archieven van de persbureaus, kranten en tijdschriften bewaard gebleven. Daarnaast werden verdienstelijke amateurfotografen aangesteld als compagnies- of regimentsfotograaf met de taak de geschiedenis van de eenheid tijdens de oorlog in beelden vast te leggen. Vaak

resulteerde dit in een gelegheidsuitgave, bestemd voor de deelnemers van een veldtocht, of de nabestaanden van de gesneuvelden. De derde categorie zijn de foto's die gemaakt voor militair gebruik, de zogenaamde *Luftbilder*. Het gaat dan om beelden van luchtverkenning of foto's om de uitwerking van bombardementen vast te stellen. De Luftwaffe had daarvoor een eigen *Luftbilddienst* in het leven geroepen en een *Bildstelle* aan elk verkenningssquadron toegevoegd met eigen gespecialiseerde fotografen. Die specialisten fotografeerden ook de crashes van vliegtuigen op Duits grondgebied of dat van de bezette landen.

Dit boek richt zich voornamelijk op een vierde groep, namelijk de amateurfoto's van de Duitse soldaten zelf. Vooral tijdens de eerste jaren van de oorlog kiekten die er lustig op los. Daarvoor zijn twee belangrijke redenen aan te wijzen.

De eerste is dat in Duitsland de amateurfotografie sinds de Eerste Wereldoorlog een enorme vlucht had genomen. Was tot 1900 de fotocamera voor de meeste Duitsers nog een onbetaalbaar luxeartikel, vanaf de jaren twintig nam het aantal foto-amateurs aanzienlijk toe.³ De foto-industrie rook nieuwe kansen. Goedkope boxcamera's wisten miljoenen tot fotograferen te verleiden. Om de concurrentie de loef af te steken, zette Agfa met promotieacties groots in op de scholieren. In 1932 stelde het bedrijf duizenden boxjes beschikbaar voor de twee beste leerlingen in de leeftijd van 10 tot 14 jaar uit klassen van de Volksschule, Mittelschule en het hogere middelbaar onderwijs.⁴ Andere producenten als Eho en Kodak dongen met hun boxcamera's naar de gunst van de beginnende fotoamateur. Die concurrentie tussen de cameraproducenten had tot gevolg dat de fototoestellen steeds goedkoper werden.

³ Timm Starl, *Knipser. Die Bildgeschichte der privaten Fotografie in Deutschland und Österreich von 1880 bis 1980*. München 1995, p. 96 e.v.

⁴ Hans-Dieter Götz, *Box-Cameras. Made in Germany. Wie die Deutschen fotografieren lernten*. Gilching 2002, p. 19-20.

De aanval op de noordelijke provincies

De 1e *Kavalleriedivision* onder bevel van *Generalmajor* Kurt Feldt krijgt opdracht de noordelijke provincies Groningen, Friesland en Drenthe te veroveren. Die sector loopt van de Dollard tot aan het riviertje de Vecht in het noordoosten van Overijssel. Ook moet de divisie de Afsluitdijk innemen en aan de westelijke oever een bruggenhoofd vormen. Feldt kan daarvoor beschikken over vier ruiteregimenten met 18 pantserwagens, een bataljon wielrijders, een regiment artillerie, een antitankcompagnie, een geniebataljon, een verbindingsafdeling, luchtdoelbatterijen en een pantsertrein. Het is deze pantsertrein waarmee de Duitsers de Nederlanders bij het middelste verdedigingsvak rond de kop van de Afsluitdijk, de Wonsstelling moeten zien te verrassen en te ontregelen.

Generalmajor Feldt zet de aanval in op drie fronten. Zijn *Radfahrerabteilung 1* rukt gelijktijdig met de pantsertrein de grens over bij Nieuwe Schans. In het midden, even ten noorden van Emmen, trekt het *Reiterregiment 2* met een batterij artillerie de grens over en in de zuidelijke sector, tussen Emmen en Coevorden, valt het *Reiterregiment 1* aan en rukt op richting Steenwijk terwijl het *Reiterregiment 22* ten zuiden van Coevorden de grens overschrijdt en verder trekt richting Meppel.

Veel problemen verwacht Feldt niet. Hij beschikt over goedgeoefende en –bewapende militairen van wie velen zich tijdens de veldtocht tegen Polen al hebben bewezen. Bovendien mag hij rekenen op luchtsteun van de *Luftwaffe* en sluit de *Kriegsmarine* aan met een plan om een marinecommando te laten landen op de Afsluitdijk, pal in de rug van de vijand. ‘In het gebied van de 1ste *Cavaleriedivisie* moet aanvankelijk slechts op verweer aan de grens worden gerekend’, schrijft Feldt in zijn aanvalsbevel. ‘Dit zal snel ineensinken als vlug succes wordt behaald. Snelle verovering van de bruggen in het grensgebied is daarom van groot belang. Aanvalsacties van de Nederlanders zijn niet te verwachten.’ De zware betonnen bunkers zouden worden veroverd met bombardementsaanvallen vanuit de lucht of met beschietingen van zware artillerie, zoals het 8,8 cm geschut.

Zo gemakkelijk zou het allemaal niet gaan. Nadat de pantsertrein al in de nacht van 9 op 10 mei 1940 om 03.00 uur de grens bij Nieuwe Schans over dendert, komt die al bij de eerste opgeblazen brug knarsend tot stilstand. Hoewel de Duitse pioniers de brug snel weer bruikbaar weten te maken, is de beoogde verrassing weg. De volgende spoorbrug, over het Zijlsterdiep, vliegt ook in de lucht en die blijkt niet makkelijk te repareren. Onverrichterzake keert de pantsertrein naar Duitsland terug.

Tijdens de rest van de opmars door de noordelijke provincies lopen de Duitsers vertraging op, maar op 12 mei 1940 naderen ze voor de eerste verdedigingslinies bij Kornwerderzand. Bij Wons lukt een doorbraak, waarna generaal Feldt op 13 mei het verzet vanuit de bunkers bij Kornwerderzand definitief wil breken. Met behulp van de *Luftwaffe* en zware artillerie wordt vergeefs geprobeerd een bres in de bunkers te beuken. Dat mislukt en de aanval loopt vast. De Duitsers krijgen de bunkers pas in handen nadat Nederland op 14 mei capituleert. Gefrustreerd door dit onverwachte verloop geeft het detachement dat zo fanatiek en succesvol de Afsluitdijk verdedigde, zich over.

↑ Via Bunde trekt een Duitse kolonne bij Nieuwe Schans de grens over. Het is 03.55 uur Nederlandse tijd. Deze meest noordelijke frontsector was toebedeeld aan de *Radfahrer-
abteilung* 1, een wielrijderseenheid van de 1e *Kavalleriedivision*, versterkt met pantserafweergeschut en pioniers. Bij het gehucht Ganzendijk stuit een verkenningsseenheid van het 3e Eskadron op vijandelijk mitrailleur-

vuur, afkomstig van een grensbewakingsdetachement onder bevel van eerste-luitenant C.J.C. Roorda. Zeven Nederlanders raken gewond, een Duitser sneuvelt. *Oberleutnant* Naujoks, commandant van het 3 Eskadron, moet zijn hele *Schwadron* van 200 man in de aanval zetten om het verzet te breken. In de lucht cirkelt een verkenningsvliegtuigje van de *Luftwaffe*. De waarnemer geeft zorgvuldig

zijn bevindingen door. De Nederlanders trekken zich al daarom terug, maar zorgen wel voor een fikse vertraging in de Duitse opmars. De wielrijders hebben kostbare tijd verloren en trappen vervolgens in rap tempo via Finsterwolde richting Nieuwolda.

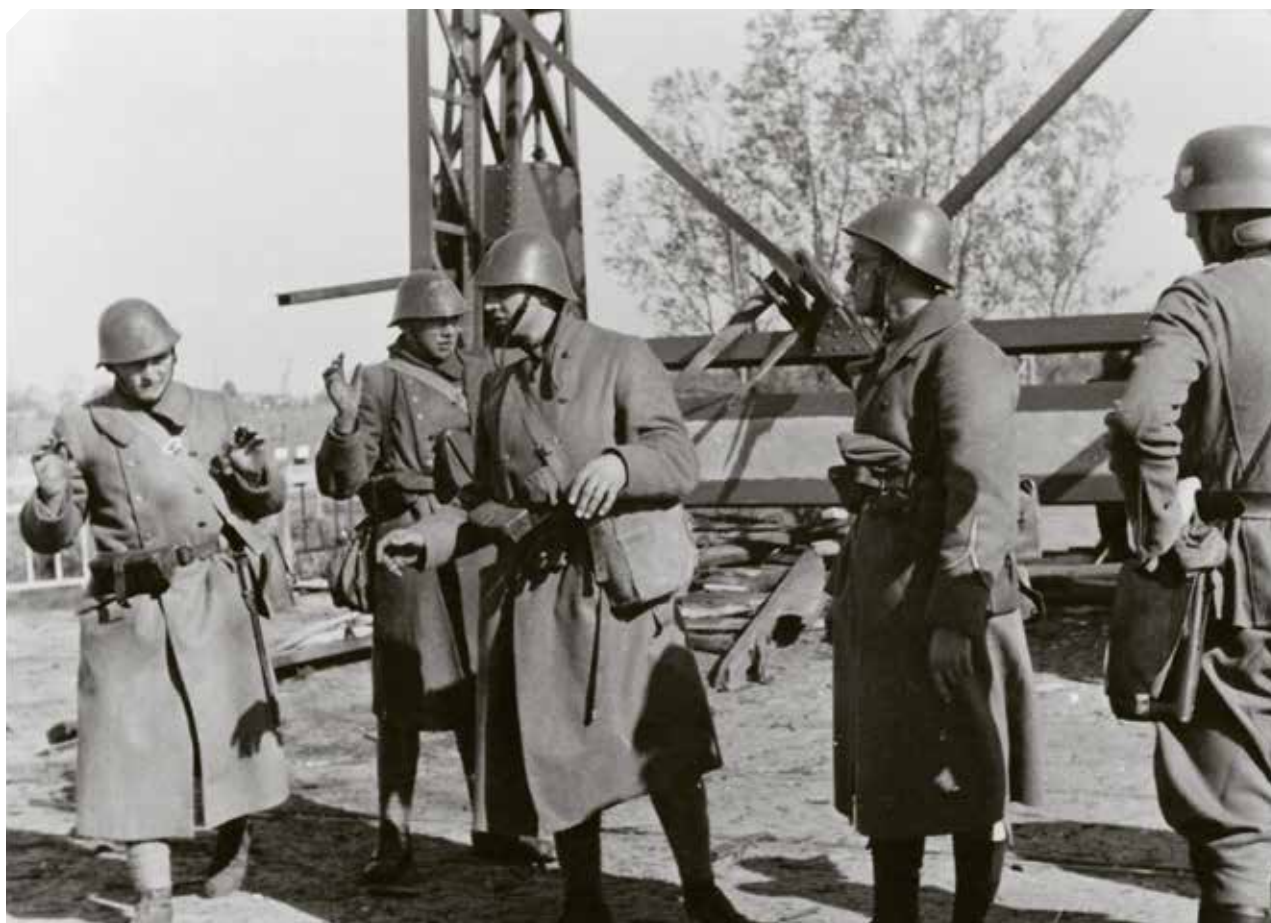

← Duitse cavaleristen hebben zich van vermoeidheid in een hooiberg neergelegd en zijn ter plekke in slaap gevallen. Hun paarden wachten geduldig op de achtergrond. Vooral de tocht over de door dauw vochtig geworden Nederlandse klinkerwegen was voor paard en ruiter inspannend. Pakpaarden glibberden regelmatig weg en ruiters dommelden om de haverklap in slaap. *Kriegsberichter* Leo Leixner rukte te paard met een eskadron ruiters op: ‘De Hollander schiet goed, mijne heren, beter dan de Pool’, zegt de regimentscommandant tegen zijn officieren. Dat klopt, dat hebben we gisteren in Coevorden gemerkt. De Nederlander heeft zich, waar hij tot dusver de strijd aanbod, moedig te weer gesteld. Vier studenten [sic!] hielden bij Coevorden vanuit hun bunker twee eskadrons behoorlijk op, tot een granaatwerper ze tot overgave dwong.’ Respect had Leixner voor de Nederlandse strijd lust, maar medelijden met de lokale bevolking, die hen als gevolg van de vijandelijke propaganda met wantrouwen bekeek als ze door de dorpen reden. Gelukkig waren sommigen sympathieker, stelde hij vast. Die ontvingen de Duitse soldaten met lekkere sterke koffie en een paar vriendelijke woorden. Een van de manschappen maakte vanaf het begin tot aan de capitulatie bij Kornwerderzand foto’s van de gebeurtenissen en plakte die later in een fotoalbum met het opschrift ‘Erinnerungen’ en ter versiering een adelaar met in zijn klauwen een hakenkruis. Hij begon met fotograferen bij het overschrijden van de grens bij Nieuwe Schans. Vervolgens karde

hij met zijn bataljon door naar Groningen, Leeuwarden, Harlingen en belandde hij tenslotte bij gevechten aan de kop van de Afsluitdijk.

← Met hulp van Wehrmacht worden nieuwe bruggen over kanalen en kleine riviertjes gemaakt. De ruiteregimenten komen niet overal vlot vooruit. In veel gevallen worden de paarden verruild voor fietsen. Het 6e eskadron van het 2e *Reiterregiment* groepeerd zich onder beschutting van bosschages ten noorden van Schöningsdorp om bij Zwartemeer in de buurt van Emmen de grens over te trekken. De ruiters komen probleemloos door Emmen. Het eerste verzet volgt even daarna vanuit twee bunkers bij Noord-Sleen aan het Oranjekanaal. De brug was ook hier opgeblazen, maar de Duitse genisten hadden even verderop al een noodbrug gebouwd. *Wachtmeister* Behling duikt met zijn groep een greppel in op het moment dat een mitrailleur uit een van de bunkers zijn groep onder vuur neemt. De Duitsers reageren door een luchtafweerkanon de rechter kazemat onder vuur te laten nemen. De linker bunker krijgt de volle laag van een pantserafweergeschut. Het vuur uit die zware wapens geeft Behling en zijn mannen de gelegenheid dichterbij te komen. Op het moment dat ze de bunkers op enkele tientallen meters zijn genaderd, zien ze een witte vlag. De bemanning van de kazematten geeft zich over. De wapens worden in beslag genomen en de Nederlandse gevangenen afgevoerd.

↑ Nieuweschans werd verdedigd door een detachement Nederlandse soldaten onder bevel van luitenant J. Kok. Ze worden in de vroege uren van 10 mei 1940 verrast door hevig kanonvuur van de pantsertrein, gericht op het station en de betonnen bunkers naast de verkeersbrug over de Aa. Als ook nog eens de Duitse mitrailleurs de Nederlandse stellingen op de korrel nemen, zijn de Nederlanders gedwongen dekking te zoeken. Luitenant Kok meldt de aanval aan de commandopost in Beerta en geeft twee soldaten bevel de ondermijnde brug te laten springen. Die rennen de brug op, springen over de reling en zien kans de lonten aan te steken. Op het moment dat ze na een sprint de eigen stellingen bereiken, blaast een oorverdovende explosie het brugdek omhoog dat daarna scheef in het water van de Aa wegzakt. Tijdens het daaropvolgende vuurgevecht blijkt hoe ongelijk de strijd is. Rond 05.00 uur ziet Luitenant Kok geen andere uitweg dan de strijd te staken. Enige tijd later maken Duitse Pioniers (geniesoldaten) een noodbrug door vijf schepen met staalkabels tussen de beide oevers te plaatsen. Over de boten worden losse planken gelegd en een voor een rollen de legervoertuigen de geïmproviseerde brug over. Links op de foto is nog een deel van het zwaar beschadigde hotel Concordia te zien.

↑ Vier Nederlandse soldaten geven zich over bij de brug van Goselink, ten westen van Coevorden. Van links naar rechts Martinus Vugteveen, Sipke Beetstra, Barend Schuiling en sergeant Klaas van der Baaren. Bijna vier uur aan een stuk hebben deze soldaten vanuit hun goed gecamoufleerde bunker een compleet *Reiterregiment* opgehouden en onder hen veel slachtoffers gemaakt. Ondanks de talrijke doden en gewonden die rond de bunker liggen, tonen de Duitsers respect voor de mannen: ‘Gut gekämpft, das ist Krieg!’ Maar plotseling slaat de stemming om en raken de Duitsers geïrriteerd en worden ze boos. Ze hadden een geliefd officier verloren en meenden dat de Hollanders in de loop van het gevecht ten onrechte een witte vlag hadden gebruikt. Er wordt ‘Schweinhunde’ geroepen en het woord executie valt. De situatie wordt steeds grimmiger. Burgemeester Gautier van Coevorden, die de strijd vanuit een brugwachterswoning meemaakt, weet met zijn tussenkomst een bloedbad te voorkomen. Het misverstand blijkt de actie van een cafébaas die met een wit kussentje had gezwaaid. De Duitsers onderzoeken ook de bunker en stellen vast dat de Nederlanders vanuit hun positie onmogelijk het witte-vlag-incident konden waarnemen.

➔ Soldaten van *Radfahrerabteilung 1* staan in de Hoofdstraat in Nieuwolda voor de Hammerkeklapbrug over het Termunterzijldiep. De brug werd opgeblazen maar het effect was gering. De Duitsers draaiden de brug dicht en legden er wat planken overheen zodat hij weer gebruikt kon worden. Rechts en links van de brug stonden twee kleine betonnen kazematten met een lichte mitrailleur, die de Duitsers zo lang mogelijk moesten ophouden. De militaire bezetting in Nieuwolda bestond uit een sectie van 37 man onder leiding van vaandrig B.G. Ritzen. Iets verder naar achteren stonden nog twee mortieren van 8 opgesteld. Op de foto is schuin achter de vernielde brug hotel Bos zichtbaar, waar de Nederlandse commandanten gesprekken hielden. De *Radfahrerabteilung* komt er niet doorheen. Er volgt een fel gevecht, waarbij de Duitsers twee eskadrons, antitankgeschut en een batterij luchtafweergeschut moeten inzetten. Een stoottroep van 150 man trekt naar het zuiden om buiten het bereik van het Nederlandse vuur met rubberboten het Zijldiep over te steken. De situatie wordt onhoudbaar voor de Nederlandse militairen. Toch is het gelukt om de afdeling wielrijders drie uur opthoud te bezorgen.

↘ De burgerbevolking bekijkt de binnentrekkende Duitse troepen met gemengde gevoelens, zoals de uitdrukkingen op de gezichten verraden. Een enkeling lacht naar de fotograaf, anderen fronsen en kijken zorgelijk. Van zijn kant is *Kriegsberichter* Leo Leixner betoverd door de bevolking en het landschap. Op 11 mei 1940 schrijft hij: ‘Vandaag maken we de grote sprong voorwaarts naar de kust. We kennen de hindernissen nog niet die de vijand ons in het vooruitzicht stelt. We weten niet waar hij ons opwacht. Zonder dat we vandaag in contact komen met de vijand, trekken onze eskadrons diep het land in, dat zich in omfloerste zwaar-moedigheid, zo eigen aan deze streek, voor ons openstelt. Het prentenboek van onze kindertijd vinden we hier weer voor ons opengeslagen, het pittoreske Holland van de windmolens, de in gepeins verzonken vaarten, de uitnodigende huisjes met hun grote ramen, het Holland van de klepperende houten klompen en de koddige kapjes van de meisjes. Een jongensdroom is in vervulling gegaan, het weidse zo karakteristieke land ontsluit zich voor bewonderende ogen, en het is voor ons moeilijk voorstelbaar, dat dit allemaal het land van de vijand zou moeten zijn.’

↗ Een groep kinderen en enkele volwassenen verzamelen zich op het Moleneind in Drachten. Links is de hoek van het oude gemeentehuis zichtbaar. Het lijkt dat de hele groep op een straat staat, maar achter de eerste rij loopt de Drachtstervaart. De huizen op de achtergrond en de achterste mensen bevinden zich aan de zuidzijde van het Moleneind. Lachende kinderen en nieuwsgierige blikken. ‘Deze mensen, die bijna dezelfde tongval hebben als wij, moeten onze vijanden zijn?’, vraagt Leixner zich af. ‘Nee en nogmaals nee, het gevoel dat we eigenlijk op eigen Duitse bodem zijn gebleven, leeft bovenmatig in ons... En deze mensen, die ons vandaag nog schuchter en bevreesd aanstaren, hebben toch onze aard, de manier waarop ze strijden, dapper en nobel, rangschikt ze onder ons gevoel voor de wereld, ons karakter. Maar dat is de tragiek, die in deze

uren als een zware wolkenpartij over dit land trekt, dat wij elkanders vijand moeten zijn, waar we elkaar toch zo na staan. Maar was dat niet sinds mensenheugenis het Germaanse conflict?’

← Kradschützen [Krafradschützen zijn lichtbepapende motorrijders] op de Breedeplaats in Franeker. Ze komen uit de richting van de Dijkstraat. Op de hoek de herenkledingzaak van Piet Molenaar. Na Franeker gaat het in rap tempo naar Harlingen. Als de Duitsers daar de haven bereiken zien ze dat de Nederlanders twee grote kranen tot zinken hebben gebracht die de toegang tot de haven blokkeren.

↑ Een groepje mannen en jongens uit Harlingen kijkt vol belangstelling naar een Duits militair voertuig en het materieel dat de Duitsers meevoeren. Het jongetje rechts houdt argwanend de fotograaf in de gaten. Harlingen en de haven zijn niet het einddoel van de Duitse wielrijderseenheid. Ze moeten door, naar het front rond de Afsluitdijk. Enkele pantserwagens gaan op verkenning bij de sector Zurich. Die onderneming verloopt minder vlot. Vlakbij Zurich worden de voertuigen hevig beschoten. Marine-onderofficier W. Jacobs staat met enkele stukken pantserafweergeschut in de Wonsstelling en noteert op 12 mei in zijn verslag dat hij de aanval met de pantserwagens goed heeft doorstaan: ‘Na 35 minuten vier kapot, drie afgeslagen.’ De Duitsers trekken de conclusie dat deze frontsector te krachtig wordt verdedigd.

← Over een provisorisch bruggetje trekken en duwen soldaten van het *Radfahrerabteilung 1* bij Achlum een motor naar de overkant. Aan de rechterkant op de weg staat een van de betonnen putringen, keurig voorzien van voorrangspijlen voor het verkeer. De voorhoede bereikte Achlum al in de morgen van 11 mei 1940. Omstreeks 11.30 uur naderen de Duitsers het daarachter gelegen dorp Arum, waar burgers druk doende zijn een gracht dwars over de weg te graven, bedoeld als wegversperring. Een groep van drie pantserwagens verkent de omgeving en meldt dat alle naar Pingjum en Zurich leidende wegen zijn versperd. Genietroepen krijgen opdracht de versperringen op te ruimen.

↑ Veel Nederlands luchtafweer was er niet in de stellingen rond de Afsluitdijk. De laag overscherende Duitse jagers maakten dat sommige militairen angstig wegdoeken. Die angst bleek zeer terecht, want veel Nederlandse soldaten zouden sneuvelen door mitrailleurkogels uit die vliegtuigen. Toch probeerden anderen ze juist met hun geweer of mitrailleur te raken. Een enkele keer boekten ze

daarbij succes. Zo crashte op 12 mei 1940 een Messerschmitt Bf-109 door een lek geschoten benzinetank. Dat huzarenstukje werd later door verschillende soldaten opgeëist. Een van hen was vaandrig J.J. Petit, commandant van een mitrailleurcompagnie van het 33e Regiment Infanterie. In zijn verslag schrijft hij, dat hij uit een kazemat in de sector Wons een machinegeweer liet opstellen tegen de luchtaanvallen. Petit: 'Met de commandant van de kazemat, sergeant Jaalsma, heb ik om een kist sigaren gewed wie het eerste toestel naar beneden zou schieten. Dit heeft werkelijk de vrees van de mensen overwonnen. Inderdaad hebben we toen met deze mitrailleur een vliegtuig omlaag geschoten. Hij trachtte nog een noodlanding te maken, maar kwam bij Pingjum met de kop in een sloot terecht.'

↗ Duitse militairen van de *Radfahrerabteilung 1* poseren tussen de drakentandversperringen aan de noordzijde van Zurich. Tegen de avond van 11 mei betrekken de wielrijders stellingen noordoostelijk van Pingjum. Vanwege de inundaties kan er 's nachts meer worden verkend. De volgende

dag zet het wielrijdersbataljon de aanval in op de drassige sector bij Wons. Dit bruggenhoofd moest de toegang tot de Afsluitdijk beschermen. De sector liep vanaf de Waddenzee bij Zurich via de dorpjes Gooium en Hajum naar de oostzijde van Wons en eindigde bij het IJsselmeer ten zuiden van Makkum. Wons werd verdedigd door een Nederlands infanteriebataljon onder bevel van majoor B. Smid. Vanuit Den Helder kreeg hij nog versterking, zodat hij uiteindelijk beschikte over vier infanteriecompagnieën met een aantal zware mitrailleurs. Ook stonden er enkele stukken pantserafweergeschut en een oud infanteriekanon. De versterkingen die hier waren aangelegd leken op grote molshopen. Het grondwaterpeil stond zo hoog dat graven in de grond onmogelijk was. Daarom werden er kazematten bovengronds gemaakt van hout en opgeworpen aarde. Veel bescherming boden ze niet, hooguit tegen mitrailleurkogels en rondvliegende scherven. De Nederlandse soldaten die hierin het front moesten verdedigen, wisten het maar al te goed en noemden hun schamele onderkomens schamperend grafkelders of doodkisten.

omslagfoto Soldaten van de 22e Luftlande-Division maken zich op 10 mei 1940 gereed om aan boord te gaan van een Junkers Ju 52-transporttoestel dat klaarstaat om naar Nederland te vliegen.

Dankwoord

Een boek maak je nooit alleen. Mijn dank gaat daarom vooral uit naar Hans van der Pauw, wiens hulp bij het identificeren van locaties van onschatbare waarde bleek en wiens kritische blik mij behoedde voor tekstuele en inhoudelijke uitglijders die altijd op de loer liggen. Ook René Kok, met zijn jarenlange ervaring als onovertroffen beeldonderzoeker bij het NIOD, Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, was bijzonder hulpvaardig met adviezen bij de selectie van het fotomateriaal. Daarnaast wil ik hier nog dankzeggen aan Paul Dijkstra voor zijn hulp bij het identificeren van een fotolocatie in Drachten en Eric Wanningen, die voor mij de afgelopen jaren veel foto's wist op te sporen.

Colofon

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

Tekst & concept

Gerard Groeneveld

Vormgeving

Riesenkind

© 2018 WBOOKS Zwolle / Gerard Groeneveld
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2018.

ISBN 978 94 625 8245 3
NUR 680, 689

Eerder verschenen bij WBOOKS:

Arnhem 40-45
Delft 40-45
Den Haag 40-45
De oorlog in het museum
De oorlog in kleur
Dordrecht 40-45 (uitverkocht)
Drenthe 40-45
Groningen 40-45
Het 40-45 Boek
Het Grote 40-45 Boek
Kennemerland 40-45
Leeuwarden 40-45
Leiden 40-45
Noord-Brabant 40-45
Rivierenland 40-45
Rotterdam 40-45 (uitverkocht)
Stad in oorlog. Amsterdam 1940-1945 in foto's
Twente 40-45
Utrecht 40-45
Zeeland 40-45
Zwolle 40-45

Duitse blik op vijf dagen heftige strijd

Op 10 mei 1940 werd Nederland ruw meegesleurd in een Wereldoorlog die Hitler het jaar daarvoor in gang had gezet. Over het verloop van de gevechten op Nederlands grondgebied is inmiddels veel bekend. Verrassend is het gebrek aan eigen beeldmateriaal dat laat zien hoe die eerste oorlogsdagen verliepen. Daarvoor moeten we opvallend genoeg bij de Duitsers zijn.

De populariteit van fotografie in het vooroorlogse Duitsland en aanmoediging ervan vanuit het Duitse leger, maakten dat duizenden soldaten een fotocamera meenamen in de strijd. Omdat ze voor privégebruik waren bestemd, bleven hun kiekjes – voor zover die niet door de oorlogsomstandigheden verloren gingen – decennialang verborgen. Met het uitsterven van de oorlogsgeneratie belandden deze fotografische herinneringen vaak in handen van opkopers, die ze onder meer op internetveilingen verhandelen. De auteur verzamelde meer dan tien jaar dergelijke oorlogsfoto's, waarvan een significante selectie in dit boek is opgenomen. Daarmee wordt hier vaak voor het eerst een verrassende blik geboden op die traumatische meidagen van 1940.

GERARD GROENEVELD (1956) is gefascineerd door de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en publiceert op dit gebied vooral over culturele collaboratie, propaganda en fotografie. Meest recente publicatie is *Rotterdam frontstad, 10-14 mei 1940* (2016).

